

УДК 82-3
Ч 56

Чех, Артем

Ч 56 Район «Д» [Текст] / Артем Чех. – Чернівці : Меридіан Черновіц,
2019. – 320 с.

ISBN 978-966-97821-3-7

«Район «Д» – збірка об'єднаних спільним часом і простором історій, з яких поступово вимальовується портрет автора на тлі «інших берегів», де минули його дитинство, отроцтво і юність. Самокритичний портрет, у якому можна розгледіти риси хуторянства і космополітизму, дріб'язковості й великодушності та ще багато чого. Водночас це груповий портрет кількох десятків більш або менш прописаних мешканців згаданого черкаського району з їхніми більш або менш успішними спробами пережити несподіваний перехід від пізньорадянської до ранньонезалежної України.

Жодну частину з цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

© Меридіан Черновіц, 2019
© Артем Чех, 2019, *текст*
© Анна Стьопіна, 2019, *обкладинка*

ISBN 978-966-97821-3-7

Усі права застережено

Артем Чех

Район «Д»

Meridian Czernowitz
2019

Пролог

Чи це не правда, що ми починаємо своє життя солодким дитям з вірою в усе, що є під батьківським дахом? Потім настає день зневіри, коли настає усвідомлення, що ти жалюгідний, нещасний, бідний, сліпий і голий, і з обличчям страшеного невдоволеного привида ти плентаєшся через кошмарне існування.

Дж. Керуак

Черкащина... «Земля Богдана і Тараса» – напис на величезному борді при в'їзді у Черкаську область. Безцінна спадщина родючих ланів та густих гаїв, колись козаччини, велика і мала батьківщини визначних людей та визначальних історичних подій, бездоганний витвір природи, безумовний дегенерат індустріалізації.

Черкаси, починаючи з другої половини двадцятого сторіччя, були провінційним, але досить передовим містом із найсучаснішими заводами, зеленими парками, охайними (тоді це було так) кварталами. У шістдесятих важка промисловість вимагала все нових і нових жертв, здатних покласти

душу й тіло на капище хімічної промисловості. Невтримний потік переселенців із навколишніх сіл та містечок додавав до більш-менш сталого і сірого культурного життя нових барв. Місто зі своїм пролетарським дозвіллям зіштовхнулося з новими проявами побуту, культури та безкультур'я. Зрештою, вся ця соціальна маса змішалася у заводських блендерах, і до середини вісімдесятих був створений середньостатистичний черкащанин. Він був далеко не Богданом, і ще менше Тарасом, але радянська соціальна й освітня системи запобігали його повній люмпенізації, водночас перебиваючи кисень тим, хто намагався злетіти вище й пірнути глибше.

Усі свої дитинство і юність аж до закінчення школи мене оточували потужні географічні кордони й зумовлені ними психологічні бар'єри. Вони були настільки чіткі й виразні, що перетнути їх навіть думки не виникало. З одного боку моє дитинство обмежувала черкаська дамба – довгий земляний насип серед Кременчуцького водосховища, а з другого – переїзд, за яким починалося село Червона Слобода й траса на Чигирин. Так от, переїзд і дамба. Дві головні нездоланні межі реального і навіть уявного світу: далі не було куди, далі – було небезпечно, чорно і взагалі виникали великі сумніви, чи далі існувало щось, крім космічного пилу та полярного холоду.

Звідси завжди хотілося втекти. Втеча як порятунком була для місцевих звичною парадигмою мрій та бажань. У дитинстві тобі немає куди бігти і, власне, не виникає подібного бажання. Твій світ – це твої батьки, твоя школа, двір, це брудний під'їзд і напис «Ленин пахан злодеев» на

паркани за бойлерною. Навіщо, а – головне – куди тікати? Все зрозуміло, звично, затишно, чисто, а – головне – захищені твої основні інтереси: відчуття сім'ї, відчуття видимих і уявних кордонів твого світу, зона комфорту, рекреативна зона, розбірлива лінія фарватеру на Дніпрі, вірне стадо однолітків з умовно спільними інтересами. Проте з віком думки про втечу стають неминучими. Вони такі ж надокучливі, як, скажімо, думки про смерть. Втеча – невблаганна. Головне – зрозуміти, що ти маєш достатньо внутрішньої свободи і сили духу для цього. І, звісно, що місто відпускає тебе.

Більшість із тих, про кого йдеться в цій книжці, були втікачами. Черкаси для них ставали пунктом «Б», куди вони, після довгих поневірянь усіма континентами, заїжджали, аби осісти й укоренитися душею в радіоактивний бетон. Але з часом життя тиснуло, а щастя так і не приходило, і тоді вони вирушали на пошуки нових міст, вирійів і гнізд, де можна було б вибудувати (або принаймні зрозуміти) те, заради чого варто жити, заради чого варто вижити і створювати собі подібних.

Я народився в Черкасах, у кілометрі від згаданого переїзду. Мій двір – це два крайні черкаські будинки: Пацаєва, 5 і Чигиринська, 56. Дві п'ятиповерхові хрущовки, що здавалися мені тоді нездоланими і міцними, наче стіни Мінас-Тірігу, але згодом виявилось, що лише чудо тримає їх на плаву. Дослівно на плаву, адже на глибині двох метрів під фундаментом протікали русла підземних вод. Холодних і темних, ніби ртуть. Кожного року комунальники

підбивали під наші будинки монтажні палі, викопували захисні рови, які запобігали підтопленню підвалів і перших поверхів, що традиційно були в зоні ризику. Мешканці будинків підкладали під меблі дошки й гантельні диски, аби куплені на виплат і вирвані з боями та втратами з комісійних магазинів гарнітури банально не попадали, наче в культовому дітищі Кемерона.

Цими двома будинками закінчувалася житлова зона району «Д». Саме так називається район, де я прожив свої перші сімнадцять років. Коли у шістдесяті глиняні хати та дерев'яні бараки замінили на цегляні п'ятиповерхівки, весь цей безбарвний лабіринт новобудов позначили на мапі літерою «Д». Назва закріпилася, й цією літерою батьки досі лякають неслухняних дітей із центральної частини міста.

Отож наш будинок стоїть на розі Пацаєва і Чигиринської. Пацаєва, відомого в Союзі льотчика, здається, живцем спалили інопланетяни. Про «живцем спалили» я дізнався вже у студентські роки. Про інопланетян вчитав у якійсь науково-популярній газеті, що їх продають глухонімі на автовокзалах.

Чигиринська – широка і розбита, уздовж неї стоять заводи – бездушні омертвілі організми, цегляні атоли, де панують розруха, задуха і, врешті, смерть. Бетонні паркани, колючка, прохідні з зеленими цифрами на електронних табло, покинуті цехи, в яких відпочивають неблагополучні підлітки; чорні труби, обірвані дроти, порослі кропивою та лопухом одноколійки, обабіч яких підіймається мертво-солодкий запах розкладених собачих туш. Навколо

підприємств – зразки садово-паркового декору: тополеві алеї, розвалені лавки, пересохлі басейни, заповнені битим склом та вигорілими обгортками від морозива й чіпсів.

Уже від п'ятої ранку й до пізнього вечора вантажівки та рейсові міжміські пазики женуть у різні боки, здіймаючи радіоактивну куряву й видаючи важкі залізні звуки. Разом із гудінням заводських котелень і очисних конструкцій вони створюють своєрідну індустріальну симфонію. Так співає промисловість, і ці голосні й мірні співи були моїми першими колисковими.

По периметру будинок обсаджений акаціями, каштанами і вербами, в їхніх кронах діти в'ють гнізда, куштуючи там свій перший алкоголь і проявляючи першу сексуальність.

Під вікнами ростуть абрикоси й горіхи. Зазвичай сонце ховається в їхніх гілках, плутаючись у листі, пускаючи у вікна будинку скупі промені. У палісадниках – іриси, лілії та троянди. Поміж квітів мирно відпочиває армія котів, лінєвих і чистих, ніби китайські м'які іграшки. Старі люди розповідали, що колись на цих місцях стояли приватні будинки, в них жили робітники зі своїми дітьми. Дітей було багато, та ще більше було котів. Вони були священними, майже заповітними тваринами, їх годували виключно козячим молоком (корів ніхто не тримав) і ліверною ковбасою. Траплялося, що в одному дворі селилося до п'ятнадцяти особин. А потім будинки знесли і на їхньому місці побудували спочатку нашу п'ятиповерхівку, а за чотири роки – за тим же проектом ще одну навпроти, утворивши закритий двір, окрему республіку зі своїми судами і пенітенціарною

системою, зі своїми національними героями й ганебними сторінками історії, зі своїм прапором, гімном і навіть гербом.

Майже усіх мешканців приватного сектора, чії хати пішли під бульдозер, одразу ж заселили до нашого будинку. Першим до нього в'їхав Федя Каторжний. Досить символічне прізвище як для людини, що пройшла табори.

Чайник, або Найкраща дівчинка у світі

*Айстри задумані, квіти останнії,
осені пізньої сльози багряннії...
Сумно шепочеться вітер над вами,
і обмиває вас небо дощами.*

В. Сосюра

Це був серпень шістдесят восьмого, Федору тоді якраз виповнилося шістдесят. Уже старий, але ще міцний, він контролював увесь процес зведення нового будинку, починаючи від проекту й закінчуючи облицюванням фасадного боку. Навколо нього крутилися колишні та майбутні сусіди, дослухаючись до його критичних зауважень, сторожко вдивляючись в його чорні очі, обережно вступаючи в розмову, ніби не знаючи про його минуле, наче не помічаючи його жадливої й нестерпної вдачі. Хоча всі все знали і, ясна річ, помічали.

Колись Федір був поліцаєм. Тобто, висловлюючись офіційною мовою, колаборантом. Уже у вересні сорок першого він у високих хромових чоботях та в домотканій сорочці з вишивкою дефілював містом, розквартировував румунів

та італійців, проводив їм екскурсії визначними місцями козацького краю і постачав офіцерам жінок та свинину.

Націоналспрямовані мешканці, для яких прихід у місто войовничих європейців став довгоочікуваним звільненням від червоних, Федора не сприймали, пам'ятаючи написані ним зо два десятки доносів, а також заплановані галіфе й будьонівку, в яких він по-блазенськи тинявся містом, а напившись – виголошував пропагандистські гасла й цитати з праць тонкошійх вождів місцевого та світового пролетаріатів. Зрештою, його посадили вже у сорок четвертому. Хоча впаяли щось за блатною статтею й амністували за сім років. Трудяга, сумлінний і відданий владі рад, помилився, оступився, та й на носі була п'ята п'ятирічка: електрифікація залізниці, економічний розвиток країни-переможця, а тут у казахстанських степах пропадають такі трудові резерви.

У нього була велика родина.

У трикімнатну на першому їх заселилося семеро. Висіли одне на одному, як у переповненому трамваї. Дружина, брат, двоє синів, донька, зять і онучка. Якись збиті з фанери ліжка, ганчір'я замість матраців, мішки з городиною, банки зі смальцем, ящики з інструментами, залишки будматеріалів. Усе це перекладалося з місця на місце, заважало, гнило, вкривалося грибком і пилом. Усі члени сім'ї драгувалися через мотлох, звинувачували одне одного в нечистоплотності, проте змінити щось їм так і не вдавалося.

Районом Федір ходив у бурках і ватнику, в місто вдягав пласкі від часу коричневі туфлі, бежевий хрущовський костюм і бриль з лози. Мав довгу чорну бороду, в руці завжди